

Δημήτρης Παυλόπουλος

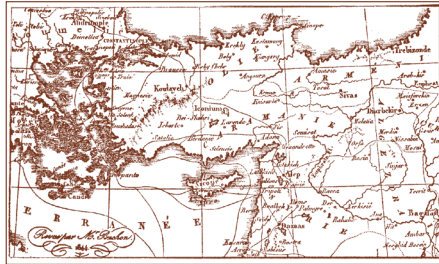
ΟΙ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΟΚΤΑΒΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΕΛΠΩΣ ΜΕΡΑΙΕ
ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΕΝΤΡΟ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΡΧΥΡΟΝ ΜΕΤΑΛΛΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΙΔΡΥΤΕΣ: Μέλπω και Όκτάβιος ΜΕΡΑΙΕ
1930

ΔΕΛΤΙΟ

ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2017

ΔΕΛΤΙΟ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ

Ανάτυπο

ΑΘΗΝΑ 2017

Δημήτρης Παυλόπουλος

ΟΙ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΟΚΤΑΒΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΕΛΠΩΣ ΜΕΡΛΙΕ
ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

*Μνήμη Θόδωρου Χατζησάββα (1934-2007),
Μικρασιάτη συλλέκτη*

Στην Αίδουσα «Αναστάσιος Γ. Λεβέντης», στον ημιώροφο του μεγάρου του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, βρίσκονται και εκτίθενται δύο πλακέτες¹ από χαλκοκασσίτερο, στερεωμένες πάνω σε ξύλινο έδαφος,² με τις προσωπογραφίες των δύο συνιδρυτών του το 1930: του Γάλλου νεοελληνιστή, διευθυντή του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών, πρωτίστως όμως δερμού φιλέλληνα, Octave-Pierre Merlier, του Οκτάβιου Μερλιέ (1897-1976),³ και

---

1. Με τον όρο «πλακέτ[τ]α» ορίζεται [βλ. Ζωή-Μαρίνα Τριανταφυλλίδου, *Μετάλλια και πλακέττες. Απόψεις από το έργο των γνωστών Ελλήνων γλυπτών και ζωγράφων μεταλλιστών 1850-1986/7, μέσα στα πλαίσια της σύγχρονης διεθνούς αναγέννησης του είδους*, τόμ. Α΄, Αθήνα 1993, σσ. 33-34 (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου, αρ. 90)] το ανάγλυφο ή εσώγλυφο, χαρακτό ή τριδιάστατο έργο, οποιουδήποτε σχήματος εκτός των συνηθισμένων του μετάλλιου –κυκλικού, ελλειπτικού ή και ακανόνιστου κυκλοειδούς–, συνήθως όχι αυτοστήρικτο, σχετικά περιορισμένου μεγέθους και από οποιοδήποτε στερεό υλικό, κυρίως μέταλλο, ή συνδυασμό υλικών, που δεν υποχωρεί εύκολα σε μη μηχανικές πιέσεις, συνήθως μιας όψης· φέρει παράσταση ή παραστάσεις και επιγραφή ή επιγραφές – όχι πάντοτε· έχει σκοπό αναμνηστικό ή άλλο.

2. Ιδέα του στηρρού διευθυντή του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, καθηγητή Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη. Του εκφράζουμε θερμές ευχαριστίες και από τη θέση αυτήν, αφού δική του σκέψη ήταν η μελέτη των δύο αυτών αναγλύφων.

3. Για την προσωπικότητα και το έργο του, βλ. *Ο τελευταίος ελληνισμός της Μικράς Ασίας. Το έργο του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, 1930-1973. Έκθεση του έργου του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών (1930-1973), Κατάλογος, Οργάνωση Έκθεσης – Συγγραφή Καταλόγου Οκτάβιος Μερλιέ, Αθήνα 1974· Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, τόμ. Α΄, Αθήνα 1977· Δημήτρης Φωτιάδης, *Ενθυμήματα*, τόμ. Β΄, Αθήνα 1983, σσ. 104-105· *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, τόμ. 6, Αθήνα 1987, σσ. 147-148 (Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης).*

της συζύγου του, μουσικολόγου και εθνογράφου Μέλπως Μερλιέ-Λογοδέτη (1889/90-1979).⁴ Στο άρθρο μας αυτό μελετάμε τις δύο ανάγλυφες πλακέτες, οι οποίες οφείλονται σε δύο σημαντικούς Έλληνες γλύπτες, τον Θανάση Απάρτη (1899-1972)⁵ και τον Κλέαρχο Λουκόπουλο (1908⁶-1995).⁷ Τόσο ο Απάρτης όσο και ο Λουκόπουλος συνδέονται στενά με το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών – ο πρώτος λόγω σμυρναϊκής καταγωγής⁸ και ο δεύτερος λόγω του πατέρα του, λαογράφου και συνεργάτη της Μερλιέ στο Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, Δημήτριου Ν. Λουκόπουλου (1874-1943),⁹ και της αδελφής του Αγλαΐας Λουκοπούλου, που εργάστηκε, ακολουθώντας τα πατρικά βήματα, σε καταγραφές του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών. Η Μερλιέ είχε επισκεφθεί το 1922 το Θέρμο (πρώην Κεφαλόβρυσο) Τριχωνίδας και την Αρτοτίνα Δωρίδας για να καταγράψει δημοτικά τραγούδια με ερμηνευτές κατοίκους τους, τους οποίους τής είχε συστήσει ο Λουκόπουλος. Στο Δημοτικό Σχολείο Θέρμου ο Λουκόπουλος υπηρετούσε ως δημοδιδάσκαλος (γνωστός στους ντόπιους ως Λουκοδάσκαλος) την εποχή που πήγε η Μερλιέ, ενώ η Αρτοτίνα ήταν η ιδιαίτερη πατρίδα του.

Η ανάγλυφη πλακέτα¹⁰ του Οκτάβιου Μερλιέ φιλοτεχνήθηκε από τον Θανάση Απάρτη το 1960. Γεννημένος στη Σμύρνη –το επώνυμό του ήταν Απάρτογλου–, ο Απάρτης είχε μαθητεύσει δίπλα σε έναν Αρμένη δάσκαλο («Σκά-

4. Για την προσωπικότητα και το έργο της, βλ. *Ο τελευταίος ελληνισμός της Μικράς Ασίας*, ό.π.: Δημήτρης Φωτιάδης, ό.π., σσ. 105-108· *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, τόμ. Β΄, Αθήνα 1980· *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, σ. 147 (Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης)· Γεώργιος Χ. Κούζας, *Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία. Η ιστορική διαδρομή της (1908-2008)*, Αθήνα 2009, σ. 168.

5. Για τα βιοεργογραφικά του, βλ. *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών, Ζωγράφοι – Γλύπτες – Χαρακτές, 16ος-20ός αιώνας*, επιστημονική επιμέλεια Ευγένιος Δ. Ματθιόπουλος, τόμ. 1, Αθήνα 1997, σσ. 77-78 (Μιλτιάδης Παπανικολάου – Παναγιώτης Ιωάννου).

6. Στο *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών* ό.π., τόμ. 2, Αθήνα 1998, σ. 433 (Ευγένιος Δ. Ματθιόπουλος), φέρεται γεννημένος το 1906.

7. Για τα βιοεργογραφικά του, βλ. *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών*, σσ. 433-435 (Ευγένιος Δ. Ματθιόπουλος).

8. Σχετική μυθιστορηματική αυτοβιογραφία του *Από την Ανατολή στη Δύση*, Αθήνα 1962, 1984, κύρια πηγή βιοεργογραφικών στοιχείων του.

9. Για την προσωπικότητα και το έργο του, βλ. Γεώργιος Χ. Κούζας, ό.π., σσ. 155-156.

10. Όχι μετάλλιο, όπως αναφέρεται στη δακτυλογραφημένη διδακτορική διατριβή της Ζωής Γ. Καλογνώμου, *Το έργο του γλύπτη Θανάση Απάρτη (1899-1972)*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα 1988, σ. 157, εικ. 463, αρ. 60.5.

Θανάση Απάρτη, *Οκτάβιος Μερλιέ*, 1960, χαλκοκασίτερος, 39,3×30,7×1,5 εκ.,
Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (Αίθουσα «Αναστάσιος Γ. Λεβέντης»).

Φωτογραφία Μυρτώς Σταματοπούλου.

λιστα νεροχύτες, έφτειαξα σταυρούς, λάξεψα λουλούδια, αγγελάκια, και έτσι γνωρίστηκα με το υλικό»,¹¹ ενώ είχε πάρει μαθήματα σχεδίου από τον ζωγράφο Βασίλειο Ιθακήσιο (1879-1977).¹² Με σπουδές γλυπτικής στο Παρίσι, στην ιδιωτική ακαδημία Julian,¹³ κοντά στους Paul Maximilien Landowski (1875-1961) και Louis Henri Bouchard (1875-1960),¹⁴ στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του Παρισιού,¹⁵ αλλά κυρίως στην Ακαδημία Grande Chaumière, δίπλα στον Emile-Antoine Bourdelle (1861-1929) από το 1921 έως το 1925,¹⁶ χωρίς να πάρει δίπλωμα. Είχε ζήσει από το 1919 έως το 1940¹⁷ και από το 1945 έως το 1956 με ενδιάμεσα κενά στο Παρίσι, όπου εξέδωσε και αναγνωρίστηκε – το 1939 το γαλλικό κράτος τον έχρισε Ιππότη της Λεγεώνας της Τιμής και το 1947 τού απένειμε το παράσημο των Ακαδημαϊκών Φοινίκων. Το 1940 είχε επιστρέψει στην Ελλάδα και το 1950 ήταν εκπρόσωπός της στην Μπιενάλε Βενετίας. Το 1959 διορίζεται καθηγητής Ελεύθερου Σχεδίου στο Αθηναϊκό Τεχνολογικό Ινστιτούτο των Σχολών Δοξιάδη, και το 1960, όταν ήδη δουλεύει την πλακέτα του Μερλιέ, τιμάται με το παράσημο του Ταξιάρχη του Φοίνικος. Το 1961 εκλέγεται καθηγητής Γλυπτικής στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας και εκπροσωπεί την Ελλάδα στην Μπιενάλε Αλεξανδρείας. Το 1967 εκλέγεται αντεπιστέλλον μέλος στο Τμήμα Γλυπτικής της Ακαδημίας Καλών Τεχνών της Γαλλίας. Το 1977 οργανώθηκε αναδρομική έκθεση έργων του στο Γαλλικό Ινστιτούτο της Αθήνας,¹⁸ στην τιμητική επιτροπή της οποίας πρόλαβε να είναι μέλος ο Οκτάβιος Μερλιέ, και το 1984 στην Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου

11. Θανάσης Απάρτης, *Από την Ανατολή στη Δύση*, Αθήνα 1962, σ. 42.

12. Ό.π., σ. 39.

13. Ό.π., σ. 48.

14. Ό.π., σσ. 49-50.

15. Ό.π., σ. 51.

16. Σε επιστολή του από το Παρίσι στις 23 Ιουλίου 1923 ο γλύπτης Φωκίων Ρωκ (1891-1945) γράφει προς τον ομότεχνό του Δημήτριο (Μήτσο) Περάκη (1893-1965) στην Αθήνα για τον Απάρτη: «[...] ο γλύπτης Απάρτογλου ο οποίος έλαβε μίαν υποτροφίαν από την Καν Βενιζέλου 1.000 fr. τον μήνα για τρία χρόνια κατά σύστασιν του Δασκάλου του Bourdelle». Βλ. Νίκος Λογοθέτης, *Ετερόκλιτα*, τόμ. 5, φ. 57, 2013, σ. 10 (εκτός εμπορίου).

17. Θανάσης Απάρτης, ό.π., σ. 47.

18. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας – Ιδρυτής: Σχολή Μωραΐτη, *Απάρτης*, γαλλικό κείμενο Δήμητρα Τσούχλου, μετάφραση στα ελληνικά Βάσω Μέντζου, Αθήνα 1977.

Σούτζου.¹⁹ Έργα του βρίσκονται σε δημόσιους χώρους στην Αθήνα²⁰ και στη Γαλλία, στην Εθνική Γλυπτοθήκη,²¹ στην Πινακοθήκη Δήμου Αθηναίων,²² στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος,²³ στο Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης²⁴ και σε ελληνικές ιδιωτικές συλλογές (Συλλογή Χατζησάββα,²⁵ Συλλογή Αναγνωστή). Πέθανε στην Αθήνα. Κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής του υπέφερε, αφού και τα χέρια του δεν τον βοηθούσαν πια... Ο Ευάγγελος Π. Παπανούτσος (1900-1982), ο οποίος τον είχε γνωρίσει καλά ως διευθυντής σπουδών στο Αθηναϊκό Τεχνολογικό Ινστιτούτο και είχε συνεργαστεί μαζί του, γράφει: «Η Μοίρα έπληξε σκληρά αυτόν τον θαυμάσιο καλλιτέχνη και άνθρωπο. Πρόωρα αχρήστεψε τα δάχτυλά του – τα δάχτυλα εκείνα που ήξεραν να παλεύουν με τον πηλό, για να τον δαμάζουν και να τον υποτάσσουν στις απαιτήσεις της μορφής. Αχρήστεψε και τον χαριτωμένο αφηγητή που αιχμαλώτιζε τους ακροατές του με τα ωραία και παράξενα, τα ανεπανάληπτα ιστορήματά του. Ανέκαθεν έτσι ακριβιά πληρώνει ο πνευματικός άνθρωπος τις νίκες του. Όσοι έρχονται πίσω απ' αυτόν τις χαίρονται, όχι εκείνος».²⁶ Διαβάζονται τραγικά αυτές οι φράσεις, αν τις συσχετίσει κανείς με τα ίδια τα λόγια του γλύπτη: «Όλη μου τη ζωή τα χέρια μου τ' αγάπησα και πολλές φορές με το ένα χαίδενα τ' άλλο. Για εμάς,

19. *Θανάσης Απάρτης (1899-1972)*, Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, κατάλογος έκθεσης, επιμέλεια Όλγα Μεντζαφού, πρόλογος Δημήτρης Παπαστάμος, Αθήνα 1984.

20. Ζέττα Αντωνοπούλου, *Τα γλυπτά της Αθήνας. Υπαίθρια Γλυπτική, 1834-2004*, Αθήνα 2003, σσ. 98, 106, 134, 168, 169-170.

21. *Εθνική Γλυπτοθήκη. Μόνιμη Συλλογή*, κείμενα Τώνια Γιαννουδάκη, Αθήνα 2006, σσ. 126-127, 134-137.

22. Νέλλη Κυριαζή, *Η Πινακοθήκη του Δήμου Αθηναίων. Ελληνική Ζωγραφική – Χαρακτική – Γλυπτική*, Αθήνα 1994, σσ. 298, εικ. 296, 327.

23. *Καλλιτεχνική Συλλογή της Εθνικής Τράπεζας*, εισαγωγή-κείμενα Ντόρα Ηλιοπούλου-Ρογκάν, Αθήνα 1994, σσ. 209, εικ. 194, 210, εικ. 195.

24. *Συλλογή Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης*, εισαγωγή-σχολιασμός-τεκμηρίωση Ματούλα Σκαλτσά, Θεσσαλονίκη 1990, σσ. 31-32.

25. Δημήτρης Παυλόπουλος, «Μάρμαρο και γλυπτική: Έργα νεοελληνικής γλυπτικής. Η Συλλογή Θεόδωρου Χατζησάββα», *Ελληνικό Μάρμαρο* 86 (Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1991), σ. 78 (αναδημοσίευση: ο ίδιος, *Ζητήματα νεοελληνικής γλυπτικής*, Αθήνα 1998, σ. 165)· *Ελληνική Γλυπτική-Χαρακτική. Συλλογές Θεόδωρου Χατζησάββα*, Πινακοθήκη Δήμου Αθηναίων, κατάλογος έκθεσης, κείμενο Νέλλη Κυριαζή, Αθήνα 2003, σσ. 11, 21, 22.

26. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας – Ιδρυτής: Σχολή Μωραΐτη, *Απάρτης*, ό.π., σσ. 10-11.

τους τεχνίτες, τα χέρια μας ερμηνεύουνε τον εσωτερικό μας κόσμο, και μ' αυτά φτειαχνούμε εκείνο που είδαμε με τα μάτια μας, το αιστανθήκαμε με την καρδιά μας, και το δουλέψαμε με το μυαλό μας».²⁷

Το γύψινο πρόπλασμα της πλακέτας με το πρόσωπο του Οκτάβιου Μερλιέ εκτέθηκε στην αναδρομική έκθεση του Θανάση Απάρτη στην Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου το 1984.²⁸ Ο γλύπτης, που έχει δημιουργήσει μετάλλια και πλακέτες,²⁹ έχει πλάσει το κεφάλι της μορφής κατά τομή αριστερή, αφήνοντας τα αποτυπώματα των δαχτύλων του στον γύψο. Έτσι το σοβαρό πρόσωπο μοιάζει σαν να γεννιέται αίφνης μέσα από το υλικό. Διαγράφεται με σφιγμένα τα χείλη, ρεαλιστικά, ζωντανό, φέροντας τα ίχνη της ηλικίας. Φροντίζει να τονίσει το επίμονο βλέμμα και έναν ήθο(;) στην κορυφή της μύτης. Ανορθώνει σωστά τον πλασμό του πιγουνιού και του κάτω ορίου του ενδύματος³⁰ για να αιχμαλωτίσει το φως που έρχεται να αναδείξει τα περιγράμματα. Απλοποιεί, χωρίς να ενδιαφέρεται για την ακρίβεια των λεπτομερειών, γενικεύοντας τα επίπεδα. «Το μάξιμουμ της συγκίνησης με τα πιο απλά μέσα» – τη ρήση αυτή του Ροντέν τη θυμάται και την παραδέχεται,³¹ όπως και την παρότρυνση του δασκάλου του Bourdelle σε επιστολή που του έστειλε εκείνος τον Ιούνιο του 1929: «Να μέινετε πάντα απλός».³² Διαμορφώνει με λιτές γραμμές τον ισχυρό χαρακτήρα, ενώ παράλληλα εξαίρει και την έντονη πνευματικότητα του άνδρα. Η πλακέτα του Μερλιέ παρουσιάζει ομοιότητες με εκείνην του δημοσιογράφου-εκδότη Δημήτριου Λαμπράκη (1886-1957), η οποία έγινε το 1958-59,³³ και με την προτομή του νομικού-πολιτικού Αλέξανδρου Σβώλου (1892-1956), χρονολογημένη το 1960.³⁴ Ο χαρακτήρας Α. Τάσος (1914-1985), στενός φίλος του Απάρτη, παρατηρεί για τον γλύπτη: «[...] αποφεύγει τη δεξιοτεχνία. Τη θεωρεί στοιχείο αντιδημιουργικό που οδηγεί εύκολα στην ακαδημία. Ο γλυπτικός

27. Θανάσης Απάρτης, ό.π., σ. 42.

28. Θανάσης Απάρτης, ό.π., αρ. 95 (με διαστάσεις 0,40 x 0,32 μ.).

29. Ζωή-Μαρίνα Τριανταφυλλίδου, ό.π., τόμ. Β', σσ. 375-380, εικ. 285-290.

30. Η Ζωή Γ. Καλογνώμου, ό.π., το θεωρεί μέσο ανάγλυφο.

31. Θανάσης Απάρτης, ό.π., σσ. 220-221.

32. Ό.π., σ. 152.

33. Ζυγός, τχ. ΙΧ, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1965, σ. 63 (χαρακτηρίζεται προτομή)· Απάρτης, ό.π., σ. 85, εικ. 55· Ζωή Γ. Καλογνώμου, ό.π., σ. 157, εικ. 462, αρ. 58.4. 311.

34. Απάρτης, ό.π., σ. 84, εικ. 52· Θανάσης Απάρτης (1899-1972), ό.π., σ. 160, αρ. 93· Ζωή Γ. Καλογνώμου, ό.π., σ. 152, εικ. 435, αρ. 60.2, 312.

όγκος του Απάρτη προβάλλεται στον χώρο ενιαίος, με ισόπλευρες αξίες, και τα σκούρα του ενεργούν με την αυτήν ένταση, όπως και τα έξω μέρη. Η εσωτερική και προς τα έξω πίεση της φόρμας καθορίζει το σχέδιο, που είναι αποτέλεσμα μιας γήινης πνευματικής λειτουργίας, χωρίς ειδικές ερμηνείες, χωρίς μεταφυσική». ³⁵ Ίσως για το πρόπλασμα να έχει ποζάρει ο Μερλιέ, προκειμένου να επιτευχθεί η μεγαλύτερη δυνατή φυσικότητα.

Τριάντα χρόνια μετά την ανάγλυφη πλακέτα του Οκτάβιου Μερλιέ από τον Θανάση Απάρτη, το 1990, φιλοτεχνήθηκε η επίσης ορειχάλκινη ανάγλυφη πλακέτα της Μέλπως Μερλιέ, στις ίδιες διαστάσεις, από τον Κλέαρχο Λουκόπουλο. ³⁶ Γεννημένος στο Θέρμο, ο Λουκόπουλος, νέος, το 1921, πήρε μαθήματα σχεδίου από τον ζωγράφο Κώστα Μαλέα (1879-1928), που δούλευε ως σχεδιαστής και συντηρητής αρχαιοτήτων στην ανασκαφή του σπουδαίου αρχαιολόγου Κωνσταντίνου Ρωμαίου (1874-1966) στον αρχαιολογικό χώρο του Θέρμου. Προφανώς το 1922 συνάντησε την Μερλιέ, προσκεκλημένη του πατέρα του στο χωριό όπου δίδασκε. Σπούδασε τη γλυπτική κοντά στον Θωμά Θωμόπουλο (1875-1937) στη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας, ενώ δήτησε και στο εργαστήριο του Απάρτη στην οδό Αρδηττού 16, στη συνοικία του Μετς. ³⁷ Τη δεκαετία του 1930 έκανε εκπαιδευτικό ταξίδι στη Γαλλία και σε άλλα καλλιτεχνικά κέντρα της Ευρώπης, περνώντας στο Παρίσι από την ιδιωτική ακαδημία Colarossi. Παρακολούθησε ακόμα μαθήματα βιολιού στο Εθνικό Ωδείο Αθηνών και θεάτρου, ενώ άκουσε τρία χρόνια και μαθήματα της Νομικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Από το 1958 είχε ασπαστεί τα αφαιρετικά κονστρουκτιβιστικά μηνύματα της σύγχρονης τέχνης. Το 1956 ήταν εκπρόσωπος της Ελλάδας στην Μπιενάλε Βενετίας και το 1959 στις Μπιενάλε Σάο Πάολο και Αλεξανδρείας.

35. «Σοφός, απλός, τίμιος. Η ζωή και το έργο του γλύπτη Απάρτη», Ζυγός, ό.π., σσ. 60, 90.

36. Σύμφωνα με μαρτυρία του καθηγητή Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη, για τη φιλοτέχνηση αυτής της πλακέτας είχε γίνει πρόταση προς τον γλύπτη Γιάννη Παππά (1913-2005), η οποία όμως δεν ευδοχώθηκε για οικονομικούς λόγους. Ο Λουκόπουλος αμείφθηκε 250.000 δρχ., όπως προκύπτει από την απόδειξή του της 5ης Νοεμβρίου 1990 στο Αρχείο του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών.

37. Δημήτρης Παυλόπουλος, «Οι Καλλιτέχνες του Μετς», Εταιρεία Εικαστικών Τεχνών «Α. Τάσσο», *Οι Καλλιτέχνες του Μετς. Απάρτης – Ζαχαρίου – Καπράλος – Μαγγιώρου – Μακρής – Μηταράκης – Τάσσο – Χουτοπούλου*, κατάλογος έκθεσης, Αίδουσα «Α. Τάσσο», Αρδηττού 34, Μετς, Αθήνα 2001, σ. 6.

Κλέαρχου Λουκόπουλου, *Μέλπω Μερλιέ*, 1990, χαλκοκασσίτερος, 39×31×1,5 εκ.,
Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (Αΐθουσα «Αναστάσιος Γ. Λεβέντης»).

Φωτογραφία Μυρτώς Σταματοπούλου.

Το 1963 το Ελληνικό Τμήμα της Διεθνούς Ενώσεως Τεχνοκριτών τού απένειμο το Βραβείο Ελλήνων Τεχνοκριτών (Έπαθλο Καπνοβιομηχανίας Κεράνη) για έργο του στο μοτέλ Ξενία Ολυμπίας.³⁸ Έργα του βρίσκονται σε δημόσιους χώρους στην Ελλάδα,³⁹ στην Εθνική Γλυπτοθήκη,⁴⁰ στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος,⁴¹ στο Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης,⁴² στο Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων και σε ελληνικές ιδιωτικές συλλογές (Συλλογή Αναγνωστή, Συλλογή Παρασκευά).⁴³ Πέθανε στην Αθήνα.

Το κεφάλι της μορφής της Μέλπωσ Μερλιέ στην πλακέτα δουλεύτηκε κατά τομή δεξιά, σαν πάρισο προς το μετάλλιο του Μερλιέ που είχε προηγηθεί. Ο γλύπτης βασίστηκε σε φωτογραφία,⁴⁴ πλάθοντας λεία την επιφάνεια του λεπτού προσώπου της νέας γυναίκας με ένα αδιόρατο, αρχαϊκής καταγωγής, μειδίαμα. Η μορφή της Μερλιέ αποδίδεται κομψή, εράσμια, στην καλύτερη δημιουργική της ώρα, στην ωριμότητά της, να γρηγορεί – στον κόσμο του πνεύματος αλλά και της δράσης, έχοντας αφιερώσει τη ζωή της στη διάσωση πολύτιμων θησαυρών του λαού μας. Σημειώνουμε ότι στον οικείο τόμο, τον δεύτερο, της εξαντλητικής ως προς τη συγκέντρωση υλικού για μετάλλια και πλακέτες που φιλοτέχνησαν Έλληνες εικαστικοί καλλιτέχνες διδακτορικής διατριβής της Ζωής-Μαρίνας Τριανταφυλλίδου, δεν περιλαμβάνεται ο γλύπτης Κλέαρχος Λουκόπουλος, γεγονός που μας ωθεί να συμπεράνουμε ότι δεν ασχολήθηκε καθόλου με τις δύο αυτές κατηγορίες. Η Μερλιέ δούλεψε στο Θέρμο της επαρχίας Τριχωνίδας και στην Αρτοτίνα της Δωρίδας το 1922. Τα χωριά αυτά τής τα υπέδειξε ο συνεργάτης της λαογράφος Δημήτριος Ν. Λουκόπουλος, γιατί και στα δύο είχε πολλές γνωριμίες. Η Αρτοτίνα ήταν η ιδιαίτερη πατρίδα του και στο Θέρμο βρισκόταν το σχολείο όπου τότε, τη δεκαετία του 1920, υπηρετούσε ως δημοδιδάσκαλος, όπως προαναφέρθηκε στην αρχή του κειμένου μας.

38. «Το Βραβείο Κριτικών στον Κ. Λουκόπουλο», *Ζυγός* 98 (Ιανουάριος 1964), σσ. 33-34.

39. Ζέττα Αντωνοπούλου, *ό.π.*, σ. 196.

40. *Εθνική Γλυπτοθήκη. Μόνιμη Συλλογή*, *ό.π.*, σσ. 228-231.

41. *Καλλιτεχνική Συλλογή της Εθνικής Τραπέζης*, *ό.π.*, σ. 213, εικ. 198.

42. *Συλλογή Μορφωτικού Ίδρύματος Εθνικής Τραπέζης*, *ό.π.*, σσ. 108-109.

43. *Τόπος και Μορφή. Απόψεις της σύγχρονης γλυπτικής στην Ελλάδα, με έργα από τη Συλλογή Παρασκευά*, κείμενο Ντένης Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 2003, σσ. 88-99.

44. Βλ. *Ο τελευταίος ελληνισμός της Μικράς Ασίας*, *ό.π.*, εικ. 21, όπου απεικονίζεται η Μέλπω Μερλιέ με τον Δημήτριο Ν. Λουκόπουλο και έναν τραγουδιστή.

Δύο έργα μνήμης και αναγνώρισης της προσφοράς των δύο αυτών πολύ σημαντικών, όντως ευγενών ανθρώπων: οι πλακέτες Οκτάβιου και Μέλπω Μερλιέ. Για τη γνωριμία του με το ζεύγος Μερλιέ γράφει σε νεκρολογία του («Η μπαταριά του θανάτου») ο Θεσσαλονικιός πεζογράφος, ποιητής και φιλόλογος Γιώργος Ιωάννου (1927-1985) στην εφημερίδα *Πρωινή* (1 Δεκεμβρίου 1979): «Μόνο με τη Μέλπω Μερλιέ είχα κάποτε, πολύ νεαρός, στο Γαλλικό Ινστιτούτο κουβεντιάσει – τρόπος του λέγειν κουβεντιάσει. Επί τρεις ώρες μιλούσε σε μένα τον άσημο και μου ανέλυε, με μια φλόγα που θα μου μείνει αλησμόνητη, το έργο και τους αγώνες του “Μικρασιατικού Κέντρου”. Κάθε τόσο, ερχόταν ο Οκτάβιος Μερλιέ στη θύρα, μας άκουγε σιωπηλός και αποσυρόταν στο γραφείο του. [...] Το έργο της Ελληνίδας αυτής –και των συνεργατών της–, όσο περνούν τα χρόνια και σαρώνονται οι γενιές, αλλά αναρριπίζεται η μυστική νοσταλγία, τόσο θα γίνεται ανεκτίμητο. Θα προστρέχουν εκεί και στις πιο ταπεινές λέξεις και στις πιο κοινές σήμερα εκφράσεις και πληροφορίες, για να ανακαλύψουν την ψυχή εκείνου του Ελληνισμού, του Ελληνισμού της κυρίως Ελλάδας, κατά την πρώιμη τουλάχιστο φάση, και που έμελλε [...] να εκλείψει».⁴⁵

---

45. Αναδημοσίευση: Γιώργος Ιωάννου, *Κοιτάσματα. Πεζά κείμενα*, Αθήνα 2019, σσ. 34-35.

Dimitris Pavlopoulos

*The portraits of Octave and Melpo Merlier
in the Centre for Asia Minor Studies*

In the Anastasios G. Leventis Hall, on the first floor of the Centre for Asia Minor Studies, are located and exposed two bronze plaquettes on wooden ground, which depict the two founders who had established the institute in 1930. The first plaquette is the portrait of the French Hellenist, director of the French Institute in Athens, but primarily dedicated philhellene, Octave Merlier (1897-1976) and the second plaquette is the portrait of his wife, musicologist and ethnographer Melpo Merlier-Logothetis (1889/90-1979). In this paper, we discuss from an art historical point of view these two bronze plaquettes, which are the works of two major Greek sculptors, Thanasis Apartis (1899-1972) and Klearchos Loukopoulos (1906/08-1995).

